

En kommunistisk biografi

Jens Becker: Heinrich Brandler. Eine politische Biographie, VSA Verlag, Hamburg 2001, DM 58.-, ISBN 3-87975-767-4

Mureren Heinrich Brandler kom omkring 1900 til Tyskland, hvor han blev medlem af en fagforening og nogle år senere af Socialdemokratiet (SPD). I netop disse år udkæmpedes i Tyskland den såkaldte revisionismedebat, dvs. kampen mellem de to retninger indenfor arbejderbevægelsen; i Tyskland stod den revolutionære retning stærkt, dels pga. de historiske omstændigheder hvorunder bevægelsen havde vokset sig stor, dels fordi partiets højt ansete formand, August Bebel, og dets førende teoretiker, Karl Kautsky, stod sammen om at forsvare den 'gode, gamle taktik', som havde ført bevægelsen ud af undertrykkelsen under socialistlovene (1878-1890) og gjort både partiet til et masseparti med ca. 34% af stemmerne (1912) og den socialistiske landsorganisation til langt den største faglige organisation med ca. 2.5 millioner medlemmer (1913). Men denne revolutionære retning stagnerede, fordi den holdt fast i en taktik, som var udarbejdet under andre forhold og ikke mere nødvendigvis var realistisk. På den revolutionære retnings venstrefløj, som efter 1906 begyndte at udvikle sig til en selvstændig retning, blev det erkendt, at der måtte udvikles en ny taktik, der på en anden måde kunne inddrage arbejderne i kampe om f.eks. valgretten eller i (masse)strejker. Vens-trefløjen var også opmærksom på den nye internationale situation, efter at verden var blevet opdelt mellem stormagterne,

og at denne situation måtte føre til nyfordelingskrige (som den russisk-japanske i 1905). Rosa Luxemburg fremlagde kort før første verdenskrig sin imperialismeteorologi, der netop forsøgte at løse problemet med verdensmarkedets opdeling.

I denne kamp kom Brandler hurtigt til at stå som eksponent for venstrefløjen, hvilket bl.a. førte til at han måtte flytte til Bremen, hvor der allerede havde udviklet sig en distinkt venstrefløj. I 1908 forlod Brandler Bremen og fik arbejde i Zürich, hvor han igen hurtigt kom til at spille en fremtrædende rolle i arbejderoplysningsarbejdet og som en aktivist på det socialdemokratiske partis venstrefløj.

Brandler flyttede i 1913 tilbage til Tyskland og blev i 1914 valgt til sekretær i bygningsarbejderforbundet i byen Chemnitz, hvor han sammen med den senere kendte kommunist Fritz Heckert ledede arbejdet med at opbygge en venstrefløj i byen, som var totalt domineret af den ekstreme højrefløj i SPD – Gustav Noske var således byens repræsentant i parlamentet. Det lykkedes dels ved en energisk indsats for bygningsarbejdernes faglige rettigheder, hvorved Brandler og Heckert skaffede sig en solid basis for det fortsatte arbejde, og dels pga. af verdenskrigens følger for civilbefolkningen. Brandler blev medlem af Spartakusforbundet, og i revolutionsperioden 1918-19 opbygges i byen et stort kommunistisk parti (KPD) med en selvstændig avis. Brandler blev på den baggrund også fremtrædende i det nyoprettede KPD og i en periode partiets talsmand for det faglige arbejde. I 1921 blev han partiets formand og fortsatte med afbrydelser i denne rolle frem til be-

*Anmelderredaktion:
Birgit Andreasen, Søren Federspiel, Rasmus Mariager og Anne-Lise Walsted*

gyndelsen af 1924. I denne periode lykkedes det at samle størsteparten af de fagligt organiserede arbejdere bag KPD's politik – det skete ved hjælp af enhedsfront-taktikken, som i disse år udvikledes af KPD i samarbejde med Komintern. Taktikken udvikledes med Lenins opbakning i et forsøg på at overvinde den herskende revolutionære afmatning. Denne i princippet realistiske politik var baseret på, at det var arbejderne selv, der skulle føre kampen, og at de også ville dette. Her kunne Brandler og hans tilhængere gå ud fra, at arbejderne, på baggrund af verdenskrigens erfaringer og med det revolutionære socialdemokratiske politiske teori in mente, var klar over, at det var i arbejderklassens interesse at erobre først den politiske magt fra bourgeoisiet og sidenhen også den økonomiske. Bourgeoisiet var ganske vist svækket efter verdenskrigen, men blev bakket op af de ledende lag i SPD og Landsorganisationen, som anså det for farligt at gå længere end til de resultater, som de mente at have erobret i revolutionen 1918, dvs. især det parlamentariske demokrati. Flertallet af medlemmerne i de forskellige socialdemokratiske organisationer kunne måske vindes for umiddelbart relevante delmål. De ville så presse deres ledende lag til at føre en politik til opnåelse af disse delmål og kunne således forhindre ledelsen i at føre bourgeoisiets politik; hvis ikke, ville disse ledende lag blive isoleret.

I perioden op til oktober 1923 lykkedes det at samle større og større dele af arbejderklassen bag denne politik, i delstaterne Thüringen og Sachsen blev der dannet "arbejderregeringer" og forberedelserne til en revolution

gik i gang. Men det lykkedes regeringen, der havde socialdemokratiske ministre, at tage modforholdsregler inden arbejderne var blevet bevæbnet, og den opløste de to lokale "arbejderregeringer" med militær magt. Dette nederlag førte til at Brandler afsattes som partiformand og erstattedes med en ultravenstregruppe under ledelse af Ruth Fischer og A. Maslow. Brandler og partiteoretikeren August Thalheimer måtte emigrere til Moskva, hvor de forblev isoleret fra det tyske partis udvikling. KPD blev i de følgende år, efter at Ernst Thälmann var blevet partiformand, i lighed med de andre kommunistiske partier, "bolsjeviseret".

Brandler og Thalheimer fik først i slutningen af 1928 tilladelse til at vende tilbage til Tyskland. De genoptog omgående kampen for at ændre KPDs politik, i første omgang ved at udarbejde et aktionsprogram med konkrete forslag med henblik på at reducere splittelsen mellem de to retninger i arbejderbevægelsen. Partiledelsen havde imidlertid en anden vurdering af situationen og bakkedes op af Komintern. Det var "klasse mod klasse"-politikken, som blev det fremtrædende element, det tak-tiske middel skulle være "enhedsfronten fra neden". "Fra neden" havde som konsekvens, at KPD alene tog kontakt til grupper af socialdemokratisk arbejdere, fordi formålet var at få disse grupper til at bryde med Socialdemokratiet og ikke gøre forsøg på at presse ledelsen til selv at foretage sig noget for at imødekomme arbejderens ønsker. Det medførte splittelse i en lang række af arbejderbevægelsens kultur- og fritidsorganisationer og af fagbevægelsen, idet der oprettedes "Revolutionære

Fagorganisationer" (RFO), som ikke fik mange medlemmer og navnlig ikke mange medlemmer, der havde arbejde. Under verdenskrigen med massearbejdsløshed var specielt RFO-politikken ikke vejen frem.

Brandler og hans tilhængere oprettede derfor – efter at de var blevet ekskluderet af KPD – KPD-Oppositionen, som organiseret kommunistisk retning. Det var ikke deres hensigt at oprette et konkurrerende kommunistisk parti, men at fortsætte kampen om den rette kommunistiske politik udenfor KPD, for at genoprette det interne demokrati i partiet. KPD-O hævdede kun at have mindre programatiske modsætninger til Komintern, men nok taktiske og KPD-O ville derfor genoptages i partiet og Komintern. Flere andre grupper var blevet ekskluderet af de kommunistiske partier i f.eks. Elsass, Schweiz, Sverige, Tjekkoslovakiet og USA. Disse dannede en international sammenlutning, Internationale Vereinigung Kommunistischer Opposition (IVKO), men i løbet af få år havde de fleste af disse forladt IVKO for at gå over til socialdemokratiske holdninger.

Brandler måtte i 1933 flygte fra Tyskland og boede indtil 1940 i Paris, hvorfra han ledede KPD-O's illegale arbejde. Han brød først med Komintern efter at folkefrontspolitikken var blevet accepteret på den 7. verdenskongres 1935. Den anden skueproces i Moskva mod Bucharin m.fl. Skulle blive det sidste strå. Herefter mente han ikke mere, at Komintern kunne reformeres og forsøgte at finde nye forbundsfæller for en konsekvent revolutionær politik. Det lykkedes ham ikke, før han i 1940 måtte flygte videre og endte i Cuba. Der var

han meget isoleret, fordi de tyske emigrantgrupper i Cuba blev domineret af hans politiske modstandere. Kun få af de tidligere KPD-O emigranter kunne opretholde et vist sammenhold i de forskellige lande, de var emigreret til, og egentlige små grupper eksisterede kun i England og Sverige.

Først i 1947 kunne han forlade Cuba og komme til England, hvor han igen måtte vente i to år, inden han fik tilladelse til at vende tilbage til Tyskland. Besættelsesmagterne var ikke interesseret i at gamle revolutionære vendte tilbage og skabte uro. Han havde imidlertid allerede knyttet forbindelser til gamle venner og i samarbejde med dem udarbejdet politisk materiale, som blev spredt i de vestlige zoner. Fra 1948 udgav denne gruppe et illegalt månedssblad "Arbeiterpolitik", da organisationen ikke ønskede at udgive tidsskriftet under besættelsesmagterne censur – først i 1950 blev bladet legaliseret. I denne organisation søgte Brandler at samle de få overlevende kadre fra den tidligere kommunistiske bevægelse. Det var hans vurdering, at kadrespørgsmålet var det centrale i den daværende situation efter arbejderklassens nederlag gennem de sidste 15 år. Dermed mente han, at hvis det kunne lykkes at samle nogle klart tænkende og vidende arbejdere omkring tidsskriftet, ville det også være muligt under meget dårlige ydre forhold at opretholde en revolutionær politik. I 1956 måtte han erkende at dette forsøg var mislykket, og han afbrød forbindelsen med redaktionen, som tre år senere nedlagde tidsskriftet og gik ind i SPD. Brandler genoptog samarbejdet med de tre-fire tilbageværende lokale grupper,

som igen udgav tidsskriftet "Arbeiterpolitik". Periodevis kunne denne organisation under heldige omstændigheder opnå lokal indflydelse, men kadrespørgsmålet stod fortsat hen som uløst.

Udviklingen af enhedsfrontpolitikken i 1921-23 og vurderingen af kadrespørgsmålet, Brandlers to vigtigste forslag til kommunistisk arbejde, viser at han kunne reagere på meget forskellige historiske omstændigheder. Brandler døde i 1967 efter 70 års aktiv og ihærdig indsats i arbejderbevægelsen.

Beckers indsats beror på omfattende studier i de siden 1990 åbnede arkiver i Berlin og Moskva, der har givet mulighed for at nyvurdere Brandlers udvikling og indsats. Især for årene 1900-1914 har Becker uddybet vores kendskab til Brandler i betydeligt omfang. Hans kendskab til den efterhånden ret omfattende litteratur på området har i sammenhæng med arkivstudierne ført til et mere differentieret syn på Brandler. Becker forholder sig kritisk til sin "helt", og det gør biografien brugbar.

Gerd Callesen

The Forward March of the Left

János Jemnitz og Gábor Székely (red.): The Forward March of the Left and the Problems of its Progress 1945-1948, Magyar Lajos Alapítvány, Budapest 2001, 155 s., ISBN 9630058049

Grundlaget for denne udgivelse var en konference afholdt i Budapest i maj 1999, men udgivelsen kan ikke betragtes som en protokol, idet det har været nødvendigt at få yderligere bidrag, for dog at give udgivel-

sen en vis afrunding. Slutresultatet er blevet en samling af 14 artikler og fire dokumentationer fra samtidige korrespondancer. Bidragyderne kommer fra Belgien, Danmark, Frankrig, Italien, Rusland, Spanien, Storbritannien, Ungarn og USA. Uheldigvis er der ikke resumeer til bidragene på ungarsk, spansk og italiensk – den anden halvdel er bidrag på engelsk og fransk, som dog til en vis grad bør kunne forstås uden den hjælpende hånd, som et resume kan være. Imidlertid er de så delvis skæmmet af trykfejl.

Såvel efter 1. som 2. verdenskrig fandtes en vidtrækkende forståelse om sammenhængen mellem kapitalisme og krig, en vurdering som medførte en styrkelse af de venstreorienterede partier og en øget tilstrømning til fagbevægelsen. I begge perioder holdt denne opfattelse i 4-5 år. År som venstrefløjen skulle have brugt til at udbygge den instinktive forståelse til en grundfæstet opfattelse. Det mislykkedes af forskellige årsager, nogle af årsagerne forsøges analyseret i de fremlagte artikler, men alt i alt er bidragene for forskellige, for koncentrerede om udviklingen i de enkelte lande til at kunne bidrage til en dybere indsigt i den overordnede problemstilling.

Det betyder imidlertid ikke, at flere af bidragene ikke er indsigtfulde og formidler ny viden i koncentreret form. Fire af bidragene beskæftiger sig med Storbritannien; det er berettiget pga. Labours overtagelse af regeringsmagten efter en storslået valgsejr i 1945 og dermed partiets store betydning i den internationale (socialdemokratiske) arbejderbevægelse. Storbritannien var på dette tidspunkt en stormagt, Labour havde regerings-

magten i denne stormagt de kommende fem-seks år. Forventningerne var store, men blev imidlertid skuffede – Labour kunne ikke præge udviklingen i socialistisk retning hverken i landet selv eller i de områder landet holdt besat f.eks. i Tyskland eller i kolonierne. De siddende embedsmænd og officer-skorpset strittede imod og saboterede, og det er også tvivlsomt hvor radikal en politik Labour ønskede. Imidlertid indledtes en udbygning til en velfærdsstat og afviklingen af koloniriget. Udover disse emner behandles forholdet mellem Labour og det kommunistiske parti, det sidste partis holdning til og vurdering af mellemlagene (et bidrag af Steve Parsons).

Der findes bidrag om hhv. det italienske venstre og sovjetiske analyser af det italienske venstre, om de belgiske arbejderpartier 1944-48, undertrykkelsen af den amerikanske venstrefløj 1945-47, om Kominform 1947-49, om venstrefløjen ved magten i Fran-krig 1944-48, den spanske venstrefløj ved en korsvej og to ungarsksprogede bidrag, hvoraf det ene formentlig handler om fagbevægelsen i Ungarn.

Med alle tekniske mangler er der dog tale om læseværdige bidrag, som kan bruges som introduktion til de behandlede emner.

Martin Andersen

Neue Rheinische Zeitung

François Melis: Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie. Edition unbekannter Nummern, Flugblätter, Druckvarianten und Separatdrucke – Dortmunder Beiträge zur Zeitungsforschung Band 57 – K.G. Saur, München 2000, 369 s., DM 58.00, ISBN 3-598-21320-4

François Melis har siden 1989 offentliggjort adskillige artikler med resultater af sin løbende forskning om Karl Marx' avis, *Neue Rheinische Zeitung (NRhZ)*, i revolutionsåret 1848-49. Avisen stod på den yderste venstrefløj i samtidens Tyskland, og havde kontakter til andre tilsvarende demokratiske aviser dels i Tyskland, dels i udlandet – i Danmark således *Kjøbenhavnsposten*. I denne udgivelse sammenfatter Melis flere af artiklerne i indledningen (s. 9-22) og præsenterer derefter (s. 23-38) de af ham fundne dokumenter – herunder hidtil ukendte (ekstra)numre af avisen – som bidrager væsentligt til forståelse af avisens omskiftelige historie (s. 39-102). I anden del introducerer Melis variationer i adskillige af avisens numre (s. 103-120) og derefter følger dokumenterne fra denne afdeling (s. 123-272). Sidste del indeholder oversigter over alle genfundne numre, bilag, ekstranumre, flyveblade, særtryk osv. – endelig følger udførlige registre og en litteraturfortegnelse. Melis har fundet disse forskelligartede dokumenter i en intensiv eftersøgning i 35 biblioteker, arkiver, museer og forskningsinstitutioner i flere europæiske lande.

Der findes tre genoptryk af NRhZ, det første fra 1928 i anledning af en stor presseudstil-

ling i Köln 1928 (udgaven blev udgivet af det tyske socialdemokratis forlag J.H.W. Dietz), det andet 1959 i Beijing og det tredje i 1973 af det vesttyske forlag Auvermann, der i 1970'erne udgav en lang række vigtige genoptryk af tidlige arbejderaviser og andre betydningsfulde skrifter. Som bekendt var der en vis konkurrence om arbejderbevægelsens historie de to tyske stater imellem, hvor Zentralantiquariat i Leipzig f.eks. optrykte de centrale arbejderaviser fra 1869-1890, og Auvermann tog sig af andre. Auvermann havde imidlertid fejlvurderet markedet og socialdemokratiets forlag overtog restoplagene og forsynede NRhZ med et register til de da kendte numre. Dette tredje genoptryk var udvidet med enkelte numre i forhold til det første genoptryk. Melis har i en formidabel indsats fundet en række hidtil ukendte tryk (numre af avisen, særnumre og flyveblade) udgivet af NRhZs redaktion, og det er altså først nu man kan undersøge og vurdere disse dokumenter i sammenhæng med avisen som helhed. Det har beklageligvis ikke været muligt at lave et nyt og nu formentlig komplet genoptryk af avisen; de nyfundne dokumenter udgives derfor i denne form. De tidligere genoptryk bør altså bruges sammen med dette bind.

NRhZ havde som undertitel "Organ der Demokratie" og var således ikke organ for Kommunisternes Forbund, som lige før revolutionen havde udgivet det af Marx og Engels forfattede Kommunistiske Manifest i februar 1848. Avisen havde et andet formål, det skulle nå længere ud end til de flere hundrede medlemmer af forbundet. NRhZ var planlagt som en stor avis for

den yderste venstrefløj i den revolutionære bevægelse 1848-49, en bevægelse som kommunisterne var en del af, med Manifestets ord “kæmper det kommunistiske parti, så snart bourgeoisiet optræder revolutionært, sammen med det imod det enevældige kongedømme, de feudale godsejere og småborgervæsenet”... “Men ikke et eneste øjeblik undlader det hos arbejderne at skabe så klar en bevidsthed som muligt om den fjendtlige modsætning mellem bourgeoisie og proletariat...”.

Så vidt det kan skønnes i dag opfyldte avisen dette formål: det blev en stor avis, dens artikler blev delvis overtaget af andre tyske og udenlandske aviser (en i øvrigt udbredt praksis i samtiden), naturligt nok især af andre aviser, der stod på ‘demokratiets’ grundlag. NRhZs oplagstal steg fra omtrent 800 eksemplarer i juni 1848 til det sidste nummer (nr. 301), som udkom i tre oplag i alt i 20.000 eksemplarer – det normale daglige oplagstal har nok ligget betydeligt under det sidste nummers. Avisen havde pga den fremgangsrige udvikling også stærke modstandere – som i sidste instans fik gennemført et forbud af NRhZ i 1849. Men avisen havde samtidig også konkurrenter på den liberale, konstitutionelle fløj af den revolutionære bevægelse. Det liberale borgerskabs ledere var opmærksomme på avisens tendens og frygtede den åbenbart: Det var ikke meningen, at arbejderne skulle udvikle en selvstændig målsætning, som ville være i modsætning til det liberale borgerskabs mere begrænsede mål.

Det var derfor vanskeligt at fremskaffe den nødvendige kapital til udgivelsen – bl.a. mistede Marx sin beskedne formue i eks-

perimentet. Avisen var af samme årsag undervejs tvunget til at skifte trykkeri; endvidere blev den udsat for et midlertidigt forbud i efteråret 1848. Disse problemer bliver tydelige i den her fremlagte dokumentation: skiftet til et nyt trykkeri medførte, at et nummer ikke udkom, omend det var færdigt (det er et af de nye dokumenter, som Melis har fundet ét eksemplar af, og som altså bliver genoptrykt her). Fra 28. september til 12. oktober blev avisen forbudt af de militære myndigheder; det medførte en økonomisk krise for bladet, da forbuddet kom, mens kvartalsabonnementerne skulle fornys. Som en slags erstatning udgav redaktionen i alt 5 flyveblade, som indgår i dette bind sammen med de andre hidtil ukendte dokumenter.

Dengang som nu kom aviser i flere oplag, som kunne variere en smule, idet der i de senest trykte eksemplarer blev indføjet nye informationer, trykfejl rettedes osv. Melis har undersøgt disse ændringer systematisk i de op til flere ”oplag”, de enkelte avisnumre kom i. Nogle af alle disse rettelser og variationer i trykningen kan forekomme lidt ligegyldige i den historisk-politiske sammenhæng. Men f.eks. ved vurderingen af krigen i Slesvig-Holsten kan de måske have betydning; der var i avisens første periode specielt mange ændringer i denne sammenhæng (s. 110-112). Melis har inddelt disse i alt 174 ændringer eller variationer i 4 kategorier: a) 65 indholdsmæssige ændringer, b) 63 rettelser af fejl, c) 37 grafiske ændringer og d) 9 ændringer i annoncestoffet (s. 105).

Melis har ikke kun leveret et nyt bidrag til forberedelse af de 3 relevante bind i første afdeling

af den nye Marx-Engels-Gesamtausgabe (MEGA); undersøgelserne giver mulighed for at vurdere kommunisternes rolle i 1848-revolutionen væsentligt mere præcist og dermed mulighed for forstå revolutionens betydning bedre. Hans undersøgelser er helt klart også relevante i avishistorisk henseende. *Neue Rheinische Zeitung* er næppe en undtagelse blandt aviserne i tiden omkring 1850, for så vidt det vedrører problemerne ved finansieringen som også resultaterne af de avistekniske studier. Udgivelsen har således betydelig værdi i flere henseender.

Melis’ afhandlinger og dokumentationer er ikke de første vedr. avisen, og det burde efterhånden være muligt at formulere flere problemstillinger i forbindelse med denne første store arbejderavis. Det ville f.eks. være relevant yderligere at undersøge, hvilket ekko avisen havde i andre dele af Tyskland og i udlandet – Melis giver enkelte henvisninger (f.eks. s. 119) og et speciale ved Københavns Universitet er undervejs, i hvilket NRhZs forhold til forskellige danske aviser undersøges. Det er kendt, at den unge Friedrich Engels i NRhZ skrev adskillige artikler, i hvilke han betegnede nogle folkeslag som “historieløse”. Artiklerne bliver som regel fejlfortolkede; det ville imidlertid være værdt at få undersøgt, hvilken rolle disse artikler og redaktionen i øvrigt spillede i udviklingen af den marxistiske teori, f.eks. i forbindelse med et begreb som internationalisme. I denne sammenhæng spiller “den demokratiske internationalisme”, som var en politisk tendens i flere europæiske lande før 1848, naturligvis en rolle.

Martin Andersen

Værtshusliv

Maiken Rude Nørup: Det københavnske værtshusliv 1857-1998. Strandbergs Forlag. 1999. 118 s., ill., 148 kr. ISBN 87-7717-147-0

Forbindelse med en etnologisk undersøgelse og følgende særudstilling på Københavns Bymuseum har etnologen Maiken Rude Nørup fået udgivet en bog om emnet, københavnske værtshuse. Baggrundsmaterialet blev indsamlet i efteråret 1998.

Bogen består af en historisk del om værtshuslivet i København fra 1857 til 1998 og en samtidshistorisk-etnologisk del om værtshuslivet i 1998. Til de etnologiske afsnit har Maiken Rude Nørup interviewet værter, tjenere og gæster på ni udvalgte værthuse, og det mærkes tydeligt at det er en etnolog med sans for de rette spørgsmål og en stor portion indlevelse der her har lagt øre til de mange historier.

Der er en præsentation og karakteristisk af de ni værtshuse. Først de gammelle Hviids Vinstue ved Kongens Nytorv, Vinstuen 90 på Gammel Kongevej, Hongkong i Nyhavn og Café Nick i Nikolajgade i Minefeltet. Derefter de såkaldte konceptværtshuse Nørreport Bodega og The Shamrock Inn i Scala (konceptværtshuse er bygget konsept op over et bestemt tema eller en idé, her den irsk/engelske pub). De tre sidste værtshuse har et lokalt publikum, det er Venners Hjem i Valby, Broens Bodega ved Fredens Bro og Dalles Kro på Vesterbrogade.

Udvalget skulle dække nutidens eksisterende typer værtshuse, og valget forekommer udmærket, idet de også dækker en stor del af byen København.

Man kunne dog ønske sig at Amager ikke også denne gang var blevet overset.

Forfatteren har taget pulsen på de ni værtshuse og inddelt materialet i hovedafsnit om værter, tjenere og brugere af værtshuset hvor vigtige emner som bl.a. klodsregnskaber, stamborde, bar, spil, omgangsgivning og værtshusenes sociale rolle behandles.

Værtshusbesøgets egentlige formål, drikke, og emnerne drikkeri og druk, behandles i det allersidste afsnit. Denne rækkefølge virker udmærket, idet læseren igennem de foregående afsnit lige så stille er kommet tæt ind på både værter, personale og gæster. Det er mennesker af kød og blod det handler om, og hverken forfatteren eller i sidste ende læseren føler trang til at moralisere over hverken løse gæster eller stamgæster – eller for den sags skyld tjenere – der af og til går over grænsen mellem almindelig hyggedrikken og druk.

Sammenlignet med dette stykke nutidshistorie står bogens 60 første sider lidt svagt og efterlader et indtryk af, at der ikke har været tid til at gå i dybden med ret meget. Indledningen på side 9 er ikke nær så velskrevet som resten af bogen, men virker noget rodet og et sted direkte selvmodsigende. Kritikken skal dog ikke tages for mere end den er, nemlig et ønske om en seriøs behandling af beværtningernes historie. Der er mange prisværdige forsøg på at sætte udviklingen ind i en større samfundssammenhæng, og med afsnittene arbejderværtshuse, alkohol og afholdssag, værthsusmiljøer, kvinderne og beværtningerne samt de nutidige fænomener: pub, bodega og fransk café kommer forfatteren hele kompasset rundt.

Til de bekymrede elskere af

værtshuse kan forfatteren komme med den beroligende melding at værtshuset ikke bliver kvalt af cafeerne, men nok skal overleve fordi unge mennesker fortsat vil bruge dem, om end det måske vil blive på en anden måde end før.

Bogen er godt og overdådigt illustreret med flittig brug af Bymuseets billedarkivs store samling. Der er et fortrinligt noteapparat og et nyttigt indeks over alle omtalte værtshuse hvilket sikkert vil glæde mange. Hertil kommer en udmærket litteraturliste. Her har forfatteren af gode grunde ikke kunnet nå at få Jonna Duch Christensen og Søren Federspiels bog "Værsgo, der er serveret. Tjenernes organisationshistorie 1898-1998" med i litteraturlisten, da den også blev udgivet i 1999, men den vil være interessant som videre læsning da den sætter værtshuse, bodegaer og cafeer ind i en større sammenhæng.

Man kan kun glæde sig over at rapporten fra den etnologiske undersøgelse af værtshuse i København ikke blot udmøntedes i en udstilling – der kun havde en levetid på et par måneder – men også blev omarbejdet til en bog, der er tilgængelig for alle.

Anne-Lise Walsted

Socialistiske internationaler

Socialist Internationals – A Bibliography. Publications of the Social-Democratic and Socialist Internationals 1914-2000. A Project by the International Association of Labour History Institutions (IALHI). Compiled by Gerd Callesen. Published by the Bibliothek der Friedrich Ebert Stiftung. Bonn/Gent 2001. Kan bestilles gratis hos Friedrich Ebert Stiftung. 167 sider, ill. ISBN 3-86077-990-7

I en tid hvor internationalisering og globalisering er blevet kode- og modebegreber og hvor Marx' teori om kapitalismens universelle udviklingsdynamik opfyldes til overmål er det velgørende at blive mindet om, at arbejderbevægelsen fra sin allertidligste oprindelse er en international bevægelse med ambitioner om at være universelt dækkende. Ganske vist blev arbejderbevægelserne opbygget på nationalt grundlag, men internationalismen var et integreret element i deres selvforståelse, og internationalerne var tænkt som den organisatoriske ramme om en transnational kamp mod kapitalisme og imperialisme. 2. Internationale blev fra sin grundlæggelse i 1889 til sammenbruddet under 1. verdenskrig historiens første ikke-religiøse, universelt dækkende organisation, og selv om en række af de temaer der dominerede dagsordenen på de internationale kongresser i dag hører til i arkiverne, så er andre som fred, imperialism, kolonial udbytning, racisme – kort sagt forholdet mellem den vestlige "civilisation" og resten af verden – endnu i dag uhyggeligt aktuelle.

Bibliografier er uundværlige

arbejdsredskaber. De er sjældent i sig selv særligt interessante. Men der er undtagelser. I 1964 udgav den franske historiker Georges Haupt *La deuxième Internationale 1889-1914. Essai bibliographique*, som er blevet en klassiker, og Gerd Callesens registrering af publikationer fra socialdemokratiske og socialistiske internationaler 1914-2000 er en værdig opfølgning. Ud over dens umiddelbare nytteværdi fortæller den historie, til en vis grad en glemt historie. En så dramatisk epoke som det "korte 20. århundrede" har for den internationale arbejderbevægelse rummet brud, ophør, genoprettelser og nye brud. Da 2. Internationale under 1. verdenskrig blev splittet, og da de kommunistiske partier oprettede Komintern i 1919 erobrede denne organisation hurtigt overskrifterne og sidenhen historikernes interesse i kraft af den rolle som KI spillede i den internationale magtpolitik indtil dens opløsning i 1943.

Den reorganiserede socialdemokratiske internationale opererede langt mindre spektakulært og med betydelig ringere (synlig) indflydelse, blandt andet fordi de tilsluttede partier i modsætning til de kommunistiske bevarede deres nationale autonomi. Men som det fremgår af denne bibliografi skabtes der inden for rammerne af Socialistisk Arbejder Internationale (SAI, 1919/1923-1940) senere Socialistisk Internationale (SI, 1951-) et netværk af politiske, faglige og social-kulturelle organisationer der på internationalt plan varetog de alsidige opgaver som de socialdemokratiske arbejderbevægelser dække nationalt.

I bibliografien har Gerd Callesen registreret publikationer fra ikke mindre end 39 internationa-

ler, hvoraf 12 endnu er aktive. Den er resultat af et tæt samarbejde mellem mange institutioner og personer inden for IALHI. Gerd Callesen har gennemført en systematisk opsporing og registrering af rapporter, bulletiner og andre typer af publikationer fra de mange internationale organisationer, og efter hver indføring angives i hvilke(t) bibliotek(er) man kan finde publikationerne. Hver gruppe er forsynet med en kort indledning om den pågældende internationale tilblivelse, virke og eventuelle ophør. Ved siden af de brede globale organisationer er registreret internationaler, der dækker større eller mindre regioner som fx Asien, Afrika og Norden, og som det seneste skud på stammen Det europæiske Socialistparti (PES, *Party of European Socialists*) og den socialistiske fraktion i EU-Parlamentet.

Hvis man kan måle intensiteten af det internationale socialdemokratiske samarbejde på omfanget af registreret materiale, ligger tyngdepunktet i de første årtier. Her findes langt den største andel af organisationer og efterladte publikationer. I årtierne efter 1960 er det tyndt ganske kraftigt ud. På mange måder er internationalerne og deres publikationer et spejl af det 20. århundredes historie, en slags katalog over de store temaer der har domineret den internationale politik, i hvert fald i vor del af verden. I 1920'erne og 30'erne koloniproblemerne, kampen med kommunister, fascister og nazister, den spanske borgerkrig. Efter 2. verdenskrig den fortsatte kamp mod kommunismen under den kolde krig, men også nye velfærdsstrategier og afkolonialiseringen. Gradvis er den politiske interesse flyttet fra kerne-

områderne til den tredje verden og i det seneste årti til Central- og Østeuropa hvor man har samlet sig om at opbygge slagkraftige socialdemokratier på ruinerne af de sammenbrudte kommunistiske regimer. Ikke alle steder med held.

Internationalernes antal og virkeområde har været stort. Blandt de mere specielle finder man den meget dynamiske ungdomsinternationale, der både i 1920'erne og i årtierne efter 2. verdenskrig blev ramme om politiske skoling og etablering af personlige netværk for de fremtidige socialdemokratiske ledere, og som tillige spillede en central rolle i kampen mod kommunisterne. I tilknytning hertil finder man internationaler, der har omfattet studerende og den helt unge generation. Kvinderne fik i 1955 deres egen socialdemokratiske internationale. Inden for det kulturelle område er der en lang tradition for internationaler omkring arbejdersport, arbejdersang, arbejderoplysning, om afholdssagen, esperanto og "Naturfreunde". Ikke alle har lige stor gennemslagskraft, og adskillige af dem er nu enten opløst eller på vej ud af historien.

Til indledning har Gerd Callesen skrevet en kort introduktion til de socialistiske internationalers historie og en redegørelse for indsamlings- og registreringsprincipper. Han peger her på et skift i internationalernes orientering. Hvor disse i de første mange årtier udsprang af en elementær international solidaritet og af en kampstilling over for klart identificerbare modstandere, så er solidariteten i de seneste årtier mere drejet i retning af humanitære indsatser og forsøg på at støtte arbejdere og socialistiske organisationer i

lande med ringe traditioner for solidarisk praksis. I årtierne før 1. verdenskrig udsprang behovet for international solidaritet blandt andet af de mange arbejdervandringer mellem landene. De seneste årtiers nye former for arbejdskraftvandringer, ikke mindst fra fjernere lande og kulturer har ikke affødt tilsvarende solidarisk praksis. Tværtimod kan man i arbejderklassen i de europæiske lande iagttage en distance til de nye kolleger, til tider grænsende til fremmedfjendskhed. Disse og andre følger af internationalisering/globalisering udgør alvorlige udfordringer for de socialdemokratiske arbejderbevægelse. Man kan blot håbe, at de kan leve op til dem med adækvate svar.

Enhver der blot har været i nærheden af bibliografiske opgaver som denne, ved hvilken arbejdsindsats og heuristisk fantasi det kræver at udarbejde en sådan. En fuldstændig og brugbar registrering af så mange og så spredte dokumenter og publikationer kræver tålmodighed og omhu. Fejl lader sig næppe undgå. Men selv en omhyggelig gennemlæsning har ikke afsløret nogen problemer i de bibliografiske oplysninger. Dog vil det uden tvivl ærgre en så grundig forsker som Gerd Callesen, at han har fået placeret danske storlockout 1899 i 1898. Det skal imidlertid ikke skygges for det afgørende, at vi her har fået en værdig opfølgning på Georges Haupts klassiker fra 1964 *La deuxième Internationale 1889-1914. Essai bibliographique*. For enhver der skal arbejde med den internationale socialdemokratiske bevægelses historie i det 20. århundrede vil denne nye bibliografi være uundværlig.

Niels Finn Christiansen

Baggårdsyngel

Ole Wulff: *Baggårdsyngel, Beretninger fra det 20 årh. nr. 5*. Redaktion: Anne-Lise Walsted, Henning Grelle og Peter Ludvigsen. Tilrettelæggelse: Lizette Albæk Nielsen, Anne-Lise Walsted og Allan Schnipper. Udgivet af Arbejdermuseet og ABA 2001. Trykkested: Levison + Johnsen + Johnsen a/s. 144 sider, illustreret (7 fotos incl. for- og bagside). 98 kr. ISBN 87 88626 25 3

Bogen er udgivet med støtte fra LO's Oplysningsfond. Ole Wulff, der er født i 1940, beretter om en barndom, hvor han tidligt måtte lære, at omgivelserne betragtede ham som en af samfundets tabere. Som mellemste barn i en søskendeflok på 7 i en fattig familie lærte han hurtigt en masse mere eller mindre lovlige kneb for at hjælpe på familiens økonomi. Den dårlige økonomi og den utrygge stemning i hjemmet, som Ole beretter om, skyldtes faderens trang til alkohol og den deraf følgende voldelige adfærd.

Man følger Ole fra han starter i skole på Vigerslev allé i 1947 til han som 15-årig i 1955 stikker til søs. Skoletiden var bestemt ikke Oles bedste oplevelse, og han skulkede meget. En enkelt lærer formåede dog at holde ham fast, så han ikke ligesom den ældre bror blev fjernet fra hjemmet.

Tilrettelæggerne af bogen ser beretningen som et aktuelt indlæg i debatten om, hvad der sker, når børn fra "fremmede" kulturer, bliver anbragt mellem mere "normale" danskere. Lærerne på skolen på Vigerslev Allé og beboerne i de omgivende villakvarterer var ikke forberedt på at modtage de familier, der kom fra de mørke brokvarterer og flytte-

de ind i bedre sociale boliger i Valby. Det bidrog til at Oles skolegang blev meget traumatisk.

Det er en rystende beretning, der giver stof til eftertanke, og efter at have læst bogen er jeg blevet nysgerrig efter at vide, hvordan det siden er gået for Ole.

Oles historie er et vigtigt supplement til den "store" historie. Når man læser om Danmark under og lige efter besættelsen, er man godt klar over, at mange mennesker havde problemer med at få tingene til at fungere såvel praktisk som økonomisk; men her får man belyst tingene

set fra den del af befolkningen, der virkelig følte mangelsituationen på deres krop. Det er sundt for os utilfredse velfærdsdanskere at blive mindet om, hvor godt de fleste af os i virkeligheden har det.

Birgit Andreassen